
PUTOVIMA RIJEČNE KORNJAČE...

ANA KUZMAN □ Prirodoslovni muzej Dubrovnik, Dubrovnik

IM 45/46, 2014./2015.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

U povodu obilježavanja manifestacije *Noć muzeja* 30. siječnja 2015. u Prirodoslovnome muzeju Dubrovnik otvorena je izložba *Riječna kornjača*. Izložba je postavljena u tri izložbene prostorije u prizemlju, na ukupno 77 m². Svaka je prostorija činila jednu izložbenu cjelinu, pa su tako u prvoj izloženi podaci o biološkim karakteristikama kornjača te o vrstama koje žive u Republici Hrvatskoj. Druga, najveća prostorija, bila je posvećena riječnoj kornjači, a treća barskoj. U sklopu izložbe osmišljen je i edukativni kutak namijenjen najmlađim posjetiteljima.

Kornjače

Kornjače ubrajamo u razred gmazova (*Reptilia*). Njihovi najstariji pronađeni fosilni ostaci datiraju iz razdoblja perma (280 milijuna godina). Prvobitno su bile kopneni organizmi, ali su se neke s vremenom prilagodile životu u slatkim vodama i u moru. Posebnost te vrlo stare skupine gmazova upravo je njihova vanjska struktura tijela, odnosno karakterističan koštani oklop. Gornji (leđni) dio oklopa naziva se karapaks, a donji (trbušni) plastron. Oklop je sastavljen od koštanog tkiva (koštanih ploča) i rožnatog sloja (rožnate ploče ili koža).

Kornjače nemaju sposobnost samostalnog reguliranja tjelesne temperature već ona ovisi o temperaturi okoline. Stoga se pojedine vrste kornjača u toplijim mjesecima godine izlažu suncu, a za vrijeme hladnijih razdoblja zakopavaju se u zemlju i tako se štite od hladnoće (hiberniraju). Tijekom sušnih razdoblja neke vrste estiviraju.

Slobodni dijelovi kornjačina tijela, oni izvan oklopa, jesu glava, noge i rep. Oblik kornjačinih nogu ovisi o njihovu načinu života (u kopnenih kornjača prsti su srasli i završavaju tupim pandžama, u slatkovodnih vrsta prsti su spojeni opnama za plivanje, a u morskih kornjača cijeli udovi imaju oblik vesla). Dišu plućima i odvojenih su spolova. Razmnožavaju se jajima koja ženke polažu u rupu u zemlji ili pijesku. Kornjače mogu biti svežderi, mesožderi i biljožderi. Ubrajamo ih u dugoživuće životinje koje u prirodi mogu doživjeti dob od 50 godina, a u zatočeništvu mogu živjeti i više od 100 godina.

Autorica izložbe i kataloga:

Ana Kuzman

Likovni postav izložbe:

Ana Kuzman, Šime Fabris i Damir Rašpolić

Vizualni identitet:

Šime Fabris i Damir Rašpolić

Izložbu omogućili:

Grad Dubrovnik i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Kornjače u Republici Hrvatskoj

Red kornjača (*Testudines*) obuhvaća 11 porodica s 25 rodova i oko 250 vrsta. U Republici Hrvatskoj zabilježeno je šest vrsta kornjača, od kojih je jedna kopnena: obična čančara, *Testudo hermanni* (Gmelin, 1789.), dvije slatkodivne: barska kornjača, *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758.) i riječna kornjača, *Mauremys rivulata* (Valenciennes, 1833.) te tri morske: glavata želva, *Caretta caretta* (Linnaeus, 1758.), golema ili zelena želva, *Chelonia mydas* (Linnaeus, 1758.) i sedmopruga usminjača, *Dermochelys coriacea* (Vandelli, 1761.).

Riječna kornjača, *Mauremys rivulata* (Valenciennes, 1833.)

Riječnu kornjaču nalazimo na području jugoistočne Makedonije, južne Bugarske, na dijelu grčkog kopna te na mnogim egejskim i jonskim otocima, na Kreti, Cipru, u Albaniji, Crnoj Gori, Hrvatskoj, na mediteranskom području europske i azijske Turske, u obalnom dijelu Sirije, Libanonu, Jordanu te u sjevernom i središnjem Izraelu i Palestini, uključujući pojas Gaze.

U Republici Hrvatskoj riječnu kornjaču nalazimo isključivo na području Dubrovačko-neretvanske županije, a to je ujedno najsjeverniji i najzapadniji dio areala te vrste. Populacije riječne kornjače međusobno odvojeno žive, a nalazimo ih na području Stonskog polja, Donjih Majkova i Konavoskog polja.

Na području Stonskog polja jedinke riječne kornjače žive u kanalima i izvorima. Međutim, od 2009. godine na tom području nije zabilježena nijedna jedinka te se navedena populacija smatra potencijalno izumrlom ili je na rubu izumiranja. Smanjenje populacije ili njezino izumiranje posljedica je štetnih ljudskih aktivnosti.

Druga populacija riječne kornjače prebiva na području Donjih Majkova, posebnom herpetološkom rezervatu predloženom za zaštitu 2006. godine radi očuvanja te vrste. Jedinke žive u dvjema lokvama kružnog oblika.

Treća populacija živi na području Konavoskog polja, koje je površinski najveće prirodno stanište riječne kornjače u Republici Hrvatskoj.

Riječnu kornjaču nalazimo u tekućim i stajaćim vodama (rijekama, potocima, kanalima za natapanje, lokvama, jezerima, barama i močvarama). Vrlo je tolerantna prema uvjetima vodenog staništa. Većinu vremena provodi u vodi ili u njezinoj neposrednoj blizini prilikom sunčanja. Izrazito je plaha životinja. Tijekom zime hibernira, a ljeti estivira ako je vrlo vruće ili ako zbog vrućine presuše vode u kojima boravi.

Prema Zakona o zaštiti prirode, riječna je kornjača proglašena strogo zaštićenom svojtom, dok je u Crvenoj knjizi vodozemaca i gmazova Hrvatske navedena kao ugrožena vrsta u Republici Hrvatskoj.

Nebrojeni su čimbenici koji su utjecali na ugroženost te vrste, kao i na uništavanje ili mijenjanje njezina staništa, no najveći razlog upravo je čovjekovo neprimjereno djelovanje. Gradnjom sustava za natapanje mijenja se djelovanje rijeka i potoka, što stvara nepogodne životne uvjete za riječnu kornjaču. Urbanizacijom, odnosno izgradnjom gradova i cesta smanjuju se broj i površina staništa pogodnih za život riječne kornjače. Usto, blizina cesta znači i veliku opasnost u razdoblju kada se kornjače udaljavaju od vodenog okruženja u potrazi za povoljnim mjestom za odlaganje jaja ili za hibernaciju. Još neki od razloga ugroženosti jesu iskorištavanje pjeskovitog materijala s obala rijeke, betoniranje obale, zapuštanje zbog nekorištenja lokvi za napajanje stoke, uništavanje vegetacije, intenzivna poljoprivreda, uvođenje alohtonih invazivnih vrsta kornjača u prirodu kao odbačenih kućnih ljubimaca i sl.

S obzirom na to da su tri populacije riječne kornjače u Republici Hrvatskoj međusobno izolirane i da broje oko petstotinjak jedinki, dolazi i do pojave parenja u srodstvu. Također, na brojnost populacija riječne kornjače utječu i prirodne opasnosti poput njihovih predatora.

Barska kornjača, *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758.)

Barska kornjača nastava veći dio južne, srednje i istočne Europe te manji dio Azije i Afrike. Nalazimo je od Portugala na zapadu do Aralskog jezera (Kazahstan) na istoku, sjeverno do Danske i Moskve (Rusija), na jugu do sjeverne Afrike (Alžir, Maroko, Tunis) i južne Italije. Obuhvaća Malu Aziju sve do južne obale Kaspijskog jezera, Siriju, Iran i Turkmestan te porječje Volge i Urala.

U Republici Hrvatskoj barska kornjača živi u kontinentalnom dijelu i duž jadranske obale te na otocima Cresu, Krku, Plavniku, Rabu, Pagu, Kornatu i Mljetu.

Nalazimo je u gotovo svim vrstama kopnenih voda i na poplavnim područjima s gustom vodenom vegetacijom. Za vrijeme odlaganja jaja (svibanj i lipanj) i hibernacije (od studenog do ožujka) može se udaljiti i nekoliko kilometara od vode. Hrani se životinjskom i biljnom hranom, a životni joj je vijek i do stotinu godina.

Na temelju Zakona o zaštiti prirode, proglašena je strogo zaštićenom svojtom. Kao i za riječnu kornjaču, više je uzroka njezine ugroženosti: iznimno brz nestanak, degradacija i fragmentacija staništa zbog čovjekova djelovanja (urbanizacija, reguliranje vodotoka, neodržavanje staništa i sl.), izloženost stradavanju na prometnicama pri traženju pogodnog mjesta za polaganje jaja i hibernaciju, unošenje invazivnih alohtonih vrsta kornjača te uzimanje jedinki barske kornjače iz prirode.

LITERATURA

1. Jelić, D.; Kuljerić, M.; Koren, T.; Treer, D.; Šalamon, D.; Lončar, M.; Podnar Lešić, M.; Janev Hutinec, B.; Bogdanović, T.; Mekinić, S.; Jelić, K. Crvena knjiga vodozemaca i gmazova Hrvatske. Zagreb: Hrvatski zavod za zaštitu prirode, 2012.
2. Zakon o zaštiti prirode. NN 80/13.
3. URL: <http://www.ciopa.hr>
4. URL: <http://www.hhdhyla.hr>
5. URL: <http://www.mauremys.com>

Primljeno. 9. rujna 2015.

IN THE PATHS OF THE BALKAN POND TURTLE

Marking the event *Museums Night*, January 30, 2015, the exhibition *Balkan Pond Turtle* was opened in the Natural History Museum in Dubrovnik. The exhibition was put on in three rooms on the ground floor, occupying a total area of 77 square metres. Each room presented one unit of the exhibition; in the first room there were data about the biological characteristics of the turtles and the species that live in the Republic of Croatia. The second and biggest room was dedicated to the Balkan pond turtle and the third to the European pond turtle.

An educational corner meant for the youngest visitors was devised as part of the exhibition.